

ալ համաձայն են այս մասին Ս. Գրոց մէջ յիշառակուած երբ։ Հայոց բառին հետ կը նոյնապես կիրարուիր։

• 8 •

Ս. Գրոց երրայսկան բնագիրն մէջ հստոր
բառը մէկ անգամ միայն յիշտափուած է.
Մովկէս Տաղաւարահարաց առնին կատարման
եղանակը երրայցոց բացատրելու առթիւ
կրսէ.

“Տանիք տուալիք օրը ճեղի պիտի տանէց
Հ-որդ ծառիք պատաշեր, արմառենիք սառեր,
Աղօթ ծառիք և ճորի ուսահինոս սառեր,
Եւ Եհազգիք առջև Կօթը օր պիտի ուսահանարու”
(Ղեկան Խ-ը 40:2)

Այս համարին երբայսկան բնադրին թէ՛ք
է հասո՞ր բառերը եօթանանիցը կը թարգ-
մանէ „չարպան ննօնս արաւոն“։ Գրաբարը կը
թարգմանէ դուռը շնչվէլի ծառոց, աշխարհա-
բարը նմանապէս ինչվէլի ծառեւոս դուռը կը
թարգմանէ. Վոլցարը „fructus arboris pul-
cherrimæ“։ Թարգմանիչները երբայսկան էջ
հասո՞ր բառերը կ'երեւի կորեեր են ընդհանուր
իմաստ ունեցող ասացուածք, եւ թարգմաներ
են ինչվէլի ծառ (= un bel arbre), ինչպէս
յաջրդ է՝ ողիմը իրը ընդհանուր իմաստ ունե-
ցող ասացուածք թարգմաներ են ուրեմն միտքը ծառ
(= un arbre au feuillage épais)։ Մինչդեռ
ընդհանուակը Օնքելոս իր թարգումին մէջ կը
թարգմանէ էջ հսութը կիտրոնի ծառ ինչպէս էջ
ողիմը միտենի նմանապէս Յովկեպոս իր Հնիտո-
ութիւնից Հնեւէ գրքին մէջ կ'ըսէ Հետայր Տա-
ղաւարտհարաց առնին ի ձեռին կը բռնէնի
մրտենինի եւ ուռենինի միւզերոս կապօց, ինչպէս
նաև արմաւնինի ցցատերեւներ եւ դրուի ինչոր,
ուն բիջուն տօն դից Պերօնէս։ Թայլմատի մէջ
եւս յիշատակուած է թէ Տաղաւարտհարաց
առնին սովորութիւն եր կիտրոններ բռնէլ եւ
էջ հսութը կիտրոն նշանակելը կը հասկցուի

այդ լիշտակոթթնեն որշապէս。 Talmud, Souessa III. 5. traduct. M. Schwab, 1883,
Համ. VI. էջ 25: Հետեական այս սովորութիւնը Յօհաննոսի ժամանակէն շատ առաջ շրջանի յայտն է Թե՛ կը վերաբերե եւ ասոր Տաման բաշտած կիտրոնը Հետե ի՞նձ կորուած էր, բայ աստիք գիտելի է որ հագու բարի բայց ամասազ կը շնչանքէ “ուռուցանել, այտուցանել, գրացանել”, եւ շատ լաւ կը յարմարի կիտրոնի կործիծաւոր եւ պիտիւր մա-

կերեսին. դարձեալ դիտելի է որ զեւս. իջ. 40
համարին մէջ յիշատակուած արաւելնիր եւ
ուսենիր քով յատուկ իմաստ ունեցող ծառ
ուերու անուններ աւելի յարմար եր յիշա-
տակել քան ընդհանուր իմաստ ունեցող բա-
ռեր Մակարյացից ըշընի հրեական գրամ-
ներու վրայ կը աենալին Ցաղաւարչարաց
տօնի առթիւ Հրեից սովորոթեան համեմատ
գործածութ աստերու խօսեմերու. եւ կիարոնի
պահեկներու. այս գրամմենուն շատերուն վրայ կը
անսունի երբեմ սատերու խորձ մը, ոգուն եր-
կու կողմէն կախուած են երկու կիրարին պառզ-
ների. երբեմ ալ սատերու երկու խորձեր պանց
մըսեղ կիրարոնի պառզ մը նկարուած է :
Նսխասութեան այս բոլոր հաւասարիներով
կարելի է զեւս. իջ. 40 համարին մէջ յիշա-
տակեալ “Ֆէրի էջ հատար, բառերն թարգ-
մանել” կիրարոնի ծառերու պառզներո. լուս
այս գրաբարը կրնայ հետեւեալ ձեւով
հշտառած նկատուի :

"Եւ առնեցաք ձեզ յաւուրի տուալիսամ
դժուակ վիրապնեաց, կոչերս յարմատենեաց,
եւ սառա ի մրտենեաց եւ յաւեաց ի ծարց,
ուըսի լինել առաջի Տեառն գեւթն օր։"

Հեղաշուրջ եղանակը կամ պահանջական է կամ անհանջական է:

ՀԱՅԵՐԻՆ ԴԻՌԵՐԱԻ ԴԻՒՏԸ

ԱՆԿՐԻՎՈՒԹՅՈՒՆ ԿՈՐՄԱՆ-ՎՈՆՔԻ ԹԻՒ 29 ԶԵԽՈ-
ԳՐԻՆ ՄԱԴԱՐԱՅԻՆՑ ՊՈՀՊՈԽԵՐԸ

Այս ձեռագիրը Սաղմոսաբան մին է՝ 416
երեսներով։ Մակութիւնը է՝ $27.7 \times 20.3 \times 5$
սմ։ Խաչ գրանիթիւնը՝ 20×13.2 սմ։ Խաչը բո-
լորգիրով գրաւած՝ 1622ին, Մաքուր գրքի ձե-
պամբ, Աշկենարդից Ս. Առաքածածին (—Կարմիր-
վանին մեջ։

Մագաղամթեայ պահպանակնես երիւ թերթ
են կամ լից երես, 12 սինակներով. Ակիրըը
դրուած է հիշ թերթ, — Հաւանաբար երկու
թերթ դրուած է նախապէս եւ մէկը ետքը
կտրուած չախած —. իսկ վերըն երկու թերթ:
Մագաղամթերուս մեծութիւնն է 27.3×
20.6 ամ. իսկ գրութիւնը՝ 22×15.5 ամ.,

նուած են ասովիք. որովհետեւ Զեռադրես վերջը դրուած պահպանակի տառաշին Մերթին երկրորդ երեսն էր այս սփակակն վերջը, Ա. Մեսրոպի վարքին անմիջապես ետքը դրուած է Պօլոս Առաքեակն ընթերցանած մաս (Համ. ժ.դ. 24), Վերը թիւ Բերթին երկու երեսներն ալ ուրիշ Նիւթը կը բարձանակնեն¹.

Այս պահպանակներու բավանդակութիւնը
շատ հետաքրքրութիւն է, եւ այս պահպանաւու գո-
ռավակ նախանձնեած ընդորիթնեակեցինք զայն՝ առանց
նշանափեց մը այլցոյելու։ Առանց իմ ուշադրու-
թիւնս գրաւեցին, օրովհետեւ Հայերէն գրերու-
գիւտին պահպանթիւնը գտայ հօն՝ պահպանաւու
Ս. Եղերպափի վարչուն մէջ՝ Կառավարութիւնը գրաւեցին,
որ աղքանի պատճեն կը գտնանին, բայց յի-
շլըր ժամանակ աշբերին Հայերէն գրերու-
գիւտին եւ Համեմատելով առնայն հետո,
որ այս խմբագրութիւնը ուղղակի յառաջ եկած
է Խորթանացին եւ Կորինքնեւն։

Զեռադրիս սկիզբը դրուած պահպանակի բրյանգափոթիւմը կը համապատասխանէ (Ա երեսի՝ ս. սիմակէն, սկսուած “ին նէրուէ”, մինչեւ թ. երես՝ ս. սիմակի, 4րդ առջ, “Տնարիւս սահմաները.”) Խորենացոյ Գ. Հասորին պրակի 47 ին². իսկ շարունակութիւնը, “Ե-Նիւլ ու Ֆեն Սե-Առայ Հա-Նընդիրոց. Էքտ ըստ այն փա-խուոց”, բառերեն, Կորեան համարար իմաստուու-նեան, որ ապագա ձն այդ բառեր — Ես յօրու-ցեալ այնանեւու հառակ ու ուսութիւն Սահմ հայ-ուղարք Հայոց յաղթա քրոջ նշանաբարոց. Էքտ ըս-տառել ևս քախուու այն (Տես Ստերժ. Ժ. էջ 9. Հման. Կորին, Պամ. Վարուց և մահու-ան Սրբոյն Մեսորաց Վարդապետի մերը Թարգ-

¹ Խաչի պատմութիւն մը, զսր սառուղելու. առեն եւ մնայ առեւէռնի հիմ։

3 Խարենոց զի մեջը կը Նշանակենք 1752թ. Անհայտ
կան ապագայութեան համար, որ եղաւ Սառավիճակ Սար-
դակ Արքայութեան Երբարձրագույնութեան և Աշխարհական Բիշու-
թան առաջնորդութեան առաջնորդ:

մանչ. Անեստ. 1894. Ընդարձակ եւ զամառուս., էջ 16—17): Բայց առաջին մասը՝ եթէ շատ փոքր լրբանակներ ունին՝ խորենացւյն համեմատութեամբ, Կորեան հետ համեմատուած առեն շատ ուշադրուտ կը դառնան այդ լրբանակներ:

Այս աեստմէեամբ մէկը պիտի կը կարծիք թէ զ. Փարպեցոյ յիշած "ցանկալի կորեան, պատմութիւնը միշտ այն չէ, որ մեղի համաձայն է համառօս եւ ընտարձակ խմբագրութիւններով. խմբագրութիւններ՝ որոնք հիմնած են յետնագյու պատմութիւններու (Ցես, Զօր օր, Սովորութիւն, Բ. եւ Կարապետ Սամանց-լոյ Ներքութիւնը Յաշուկ Հրազդակ և Տանուան Ագր. մ. Մարտինյան, առ. Էջմիածն 1897), ցներ շատ իրավում կը հւատանգ, թէ Կորեան պատմութիւնը, զոր Փարպեցին գործածած է եւ կը յանձնարարէ իր ընթերցողին գտնել զայտ եւ ընդարձակօքնէ հմանալ գրեթե գրիւմն պատմութեան, զարունակ կուտելու արժանիք որոր մըն եր — որ գրքախառարք կորած է — եւ ոչ թէ ներքութիւն մը համ շատ շատ վկայացնական պատմութիւն մը, որ կորեան անձնութիւնը համաձայն է, առանց ժխտելու այդ գրութիւն Ուկեառութեան նկարահոր:

Մեր Հրատարակած այս պատմութիւնը
իբրև Նոր ծով մը (Խորինացիքն եւ Կորիւնէն),
ուշագրաւ է ուրեմն նաեւ այս տեսակեառով՝
Պէտք է ուշագիր ըլլաւ, որ բաւական ալ հին
են մադաղաթթենք թէ լեզոփ եւ թէ գրչու-
թեան կոմմն։

Սկիզբը որուած մազադաթեայ պահպանակին առաջին երեսը:

Ա. Մինակ:

Ին Ներսիսիք. Եւ յետ ել
իցն նորա ի դրան աղքու-
նի կարգեալ քարտուզար.
Սա սիրեաց զվարս միայն
ակեցութեան որպէս աս
աց ոճն. ի նաւահանգ

Բ. Սիրակ:

անն արշակունեաց, զյան
եբարձ աւգնականութեա
մբ գաւառապետին. որ
ում անուն էր Շարիթուր.
և Նշանք աստուածայինք գործ
եցան, որպէս առ սրբան

իստ փութայ նաև իսուով
եալ, եւ անձն ժուժկալ
խընդրէ զանապատու.
Նցնպէս եւ նորա փախու
ցեալ յամենայն աշխար
հական զազանաց, եւ.
ընկեցեալ յետո զմարմ
նական պատիւս, գչետ
ընթանայր երինաւոր
ին. Եւ երթեալ ի գաւառն
գողթան, զվարս միայ
նակեցութեան ստաց
եալ բնակէ, եւ որ ի նմ
ա զաւղեալ ազանդն հեթ
անուութեան թաքուց
եալ յաւուրս ծրգատայ
մինչեւ յայնժամ. եւ
ապա յայտնեցաւ ի վատ
թարեալ թագաւորութե

Գրիգորի. համսծական լ
եալ զեւքն մարմնաւոր
տեսչեամբ անկանէին ի
կողմանս մարաց, եւ ոչ
ինչ պակաս յայնմանէ
արարեալ.
Դուանէր եւ ի սիւնեաց իշխ
անէն աւգնականութիւն,
որ կոչէր Վաղինակ, եւ վար
զապետէ երանելցն Մես
րովբայ, որ ոչ փոքր կրեր
զվատանգն. քանզի ինքն
էր ընթերցող եւ թարգ
մանիչ. եւ եթէ այդ որ
հանդիպէր որ ընթեռն
ոյր, ուր նա ոչ լինէր, զան
խուլ ժողովրդուցն լինէր,
յաղագս ոչ լինելց թար
գմանիչ. Վասն որպէս եդ
ի մտի իրնորել գտանել

Երկրորդ երեսը:

Ա. Միևնուի:

զնշանազիր հայուց լե
զուիս, եւ արիեալ զանձ
նն ի ջանս պէսպէս հն
արիւք տաձանէր. եւ եկեա
լ առ մեծն Սահակ վասն նշ
անազրաց. եգիտ զնա այ
նմ փափառող, եւ յետ բա
զում ջանուց եւ ոչինչ
աւգտելցյ, դարձեալ յաղ
աւթս ապաւինէին յԱստուծոյ
ինընդընթալ.

Եւ մեկնեալ ի միմեանց յա
նձն առնոյին զիստամ
թերութիւն վարուց. ճգ
նէին առաւել քան զառ
աւել. եւ զնի այսորիկ
իջանէ մասրովպ ի միջ
ագետս ասորոց, աշակ
երտաւք, եւ բազում աշ
խատութիւն կրեալ, եւ

Բ. Միևնուի:

եւութայեալ հոգւոյն
աչաց, թաթ ձեւին ու
ջց գրելով ի վերայ վե
մի, զի որպէս ի ձեան
վերջք գծին ունէր քարն,
ոչ միայն երեւութաց
աւ, այլ եւ հանգամանք
ամէնիցն որպէս յամ
ան ինչ ի մի հաւաք
եցաւ: Եւ յարուցեալ
յաղաթիցն եսունզծ
զնշանագիր մերյ լե
զուիս, թերեալ հրամա
նաւ Վրամշապհոյ,
եւ մեծին Սահակայ ի
հայս ժողովեալ ման
գունդ ուշելու ուսուց
զնադ աշխարհօ: եւ
ինքնն երթեալ յաշին
արհն վրաց առնէ եւ նո

յայնմ եւս անշահ մն
ացեալ յաղաւթս ապաւի
նէին. Եւ տեսեալ ոչ ի
քուն երազ, եւ ոչ արթ
նութեան տեսիլ, այդ
ի պրտին գործարանի եր

յա նշանագիր տռեւլ
յ նմա ի վերուսա չն
որհացն, եւ անդ հաս
տատէ վարդապետս ուս
ման. եւ ինքն դառնա ի
հայս, եւ ուսուցանէր

Վերջը դրուած մագաղաթեայ պահապանակներու առաջին թերթին:

Առաջին երեսը:

Ա. Սիրակ:

ընդ ամէնայն աշխ
արհս, եւ մինչ այն
պէս մերձաւորացն
առ ետ. Եւ զ հոգեւոր
եռանդն ածէր. եւ բա
զում թուղթս խրատա
գիրս եւ զգուշացուց
իւս ընդ ամենայն գաւ
առս առաքէր. անդ ի նմ
ին յեւ ամոց վէցից
անցանելոյ, վախճան
ելոյ երանելոյն սահ
ակայ հանդերձ սրբ
ով վարդապետին,
յոստանին հայոց
Յարայրատի նոր քաղ
աքին, եւ նովին հոգ
էկրաւն վարիւք հասան
էր ի քրիստոսակու կատարու
մնն. Ծետ սակա ինչ
աւուրց հիւանդութ
եանց, յերեքտասահն
երորդի աւուր յամ
սոյն մեհէկանի, յոր
ժամ ի միջոցի ձեռ
ասուն աշակերտացն
ի գունդն քրիստոսի հասանէր
խառնիլ, թեթեւաց

եալ եւս թափանացեալ,

կանգնեալ նստաւ ժող
ովրդոցն ի միջեւ
Եւ համբարձեալ զմե
ռան հանապազատար
ածնն յերկինս, զամեն
այն զմեացեալմն յան
ձն արար չնորհացն քի.
Եւ վասն նոցին աւգնա
կանութին հայցէր.
Եւ անուանք գլխաւորացն
ժողովերցն աշակէրտ
այն էին այս.
Առաջնութն Յովսէկի.
Երկրորդին Թողիկ, արք
սպաստք եւ զգուշագ
ոնք վարդապետական
հրամանին.
Իսկ զնուորացն առաջ
նութն վահան, յազգէ
ամստունեաց, որ էր հա
զարապետ հայոց մե
ծաց. Եւ երկրորդն
հմայեակ, ի մասիկն
եան տոհմին, արք պատ
ուականք երկիւղաձք
եւ աստուածասէրք, եւ հրաման

Բ. Սիրակ:

Երկրորդ Երեսը:

Ա. Սիրակ:

ակատարք վարդապետ
ական բանին.

Եւ հոգեւոր յնծութեա
մբ, կանթեղովք վու

Եւ մինչդեռ ձեռք սրբւ
յն կարկառեալ կալին,
ընդ երկինս, տեսիլ պք
անշելի խաջանշոն լրւ
սաւոր շողացեալ ի վեր
այ ապարանիցն, յոր
բում երանելին վախճան
էր: զոր ամենայն ոք ին
քնատես նկատեալ, եւ
ոչ յընկերէ պատմեալ.
Ապա սրբյն զիկրոց եւ
զմարանութեան աւ
անդեալ, եւ զհեռուաւ
որ եւ զմերճառորս
աւրհնութեամբ հաստ
ատէր, եւ զհանցյակ
ան աղաւթմն հատուց
եալ, հանգեաւ.
Զոր առեալ հմայէկի, եւ
վահանայ կազմութե
ամբ վախճանեցյ, հա
նդերձ աշխարհակոյտ
ամբոխիւն, սազմոն
իւք եւ աւրհնութեամբ,

ելովք, եւ ջահեւք բորբ
ոքելովք, եւ ամենայն
լուսամանանչ գնդ
իւք, եւ այն խաչանշ
ան լուսովն, յառաջ
ախաղաց Յուշականս է
բանէին, եւ անդ ի մարտ
իրոսական բնակութի
ւնս մատուցանէին.
զաւրինաւոր միշտակս
երանելոյն կատարելով,
ապա նշան աներեւոյթ
լինէր, եւ նոքա յիւրա
քանչիւրսն դառնային
փառաւորելով զհայր
եւ զորդի եւ զհոգին
սուրբ, այժմ եւ միշտ
եւ յաւխեանս յաւիտ
էնից. Ամէն.
պաւզոսի Առաքելոյ ի հռովմ
այեցւոց թղթոյն է ընթերց
Այլ այնմ որ կարողն է
հաստատեալ զձեզ ըստ
աւետարանիս իմում

Վերջը ղրուած երկուորդ թերթին:

Առաջին երեսը:

Ա. Միհնակ:
առ ի Քրիստոսէ ընդգէմ աներ
եւոյթ թշնամոյն,
սուրբ խաչն. եւ սքա
նշանայր ընդ անհաս
ութիւնն, եւ խընդր
էր զուծումն ի վերին
շնորհացն, եւ բազում
ճգնութիւնս կրէր, աղ
աւթիւք եւ անսուազու
ութեամբ, տքնութե
ամբ, եւ արտաստաւք, եւ
հայցէր ի Քրիստոսէ զաւորս, Ժ.
Այլ որ զիամ երկիւղած
այլք իւրոց առնէ տէր, եւ

Բ. Միհնակ:

հանգէրձ երկուասան
լուսաւորաւք որպէս եւ
յիշոյ ստուգէցաւ տես
ին, եւ լիառնն լի եղեւ ան
ուշահոտութեամբ, եւ
ձայն երկնաւոր զաւրացն
որք երգէին քաղցրաձայն
ութեամբ, եւ աւրհնէին
զաստուած.
եւ անդէն շարժէցաւ լու
սաւոր նշանն ի վիմէն
հանգէրձ աւրհնութե
ամբք ի վեցերրորդ ժամ
էն հասանէր յարկն ուզ

աղաւթից նոցա լիե,
Յանկարծակի լինէր բար
բառ. ինչ աշագին, եւ
նորա եղեալ ի զարմաց
ման ինչ, պրասնե
ալ աշակերտաւն յովել
առ. Եւ ծագեաց լցո
երմամբ խաշին ի դա
դար ընթին, ի վերայ
վիմին, ըստ չափոյ
եւ ըստ ձեւոյ փայտե
դիմին լինէր լցոն,

ուուն արաթիցն կը
եւ այսպիս լրատուր
ութիւն փ այ տեղ
ինի նշանին երեւեալ
եւ աւրշնութիւնք զու
արթնոցն լսէլի լինէրն
յերրորդ ժամէն մինչ
եւ ցիններորդ ժամն
կատարէին հրաշագոր
ծութիւնքն, եւ աղբն
քրիստոսակրք ահիւ եւ գող
ութեամբ ըմբռնեալք.

Երկրորդ երեսը:

Ա. Միանակ:

ոչ գիտէին թէ զինչ
արացեն. ապա ձայն
ընէլի լինէր առ նոսա,
Քաջալերէցարուք եւ իմ
իս առէք զմնամեծս
աստուծյ զի համեցաւ տէր ի տէ
զւօջս յայսմիկ բնակ
ել սուրբ նշանիդ, ուր
եղիցի աղքիւր բժիշկ
ութեան ի փառս ամեն
ասուրբ երրորդութեանն.
այժմ եւ յարիստանս՝
Եւ, աացեալ զամէնն, լց
սն ծանկեցաւ, եւ արհն
ութիւնք վերնոցն լուէ
ցին եւ յարուցեալ ե
բանէլեացն ահիւ
եւ իրնութեամբ աւ
հրնէին եւ գովէին զաստուած
ի վերայ անպատճեն
սրանչէլեացն զոր տէր
էցաց նոցա.
Եւ զիշելն ամենայն
սազմոսիւք եւ աւհըն
ութեամբ եւ երդովլք
չոգեւորաւք աւ շոնէ

Բ. Միանակ:

ին զաստուած, եւ զայս գու՛
ութիւնս մատուցանէին աստուծոյ
Որ բեւեռէցար ի վերայ
կնդատնարմատ փայ
տին քրիստոս աստուած մեր, եւ զ
սուրբ եւս զպատուակ
կան արինէ հեղիր ի գի
տութիւն ամենայն
արարածոց, եւ պահաւ
պան եւ զին ետուր զու
ուրբ զիսան ընդդէմ
թշնամոյն հաւատ
ացէլց, ի ձեռն յաղ
թող եւ սուրբ նշանին,
պահեայ զմել յամն
այն փորձաւթեանց
հակառակորդնն, զի
առջաւ փառաւորեացի
անուն սուրբ քո ի տեղ
ողջ յայսմիկ որ յա
յանէցաւ. զի որք հաւ
ստացեն ի սուրբ ա
նաւնա քո եւ ապահի
նեցին ի սուրբ խաչ
որք նեղեալ են ի պէս
պէս ցաւս կտանգից.